

Щепка О. А.,

доцент,

завідувач кафедри гуманітарних дисциплін

і мовної підготовки іноземних громадян

ДВНЗ «Приазовський державний технічний університет»

СУЧАСНИЙ ПУБЛІЦИСТИЧНИЙ ТЕКСТ: КВАЛІФІКАЦІЙНІ ТА ДИФЕРЕНЦІЙНІ ОЗНАКИ

Анотація. У статті визначено статус публіцистичного тексту в сучасній текстосистемі як продукту і засобу масової комунікації, виявлено кваліфікаційні характеристики текстів сучасної української публіцистики, окреслено основні диференційні ознаки, з'ясовано трансформаційні прояви в текстах засобів масової інформації, окреслено перспективи ефективної комунікації за допомогою публіцистичних текстів.

Ключові слова: публіцистичний текст, медіатекст, полікодовість, полістилістичність, форматність.

Постановка проблеми. Публіцистику називають літописом сучасності, тому що вона відзеркалює поточну історію, сьогодення, відображає проблеми суспільства – політичні, економічні, соціальні, побутові, філософські тощо, близька до художньої літератури. Публіцистика, як і белетристика, невичерпна, характеризується жанровим розмаїттям, цілим спектром виражальних засобів. Не меншим розмаїттям характеризуються й наукові праці, присвячені публіцистиці, хоча її особливості до кінця ще не вивчені. Складність розуміння суті публіцистики можна пояснити надзвичайним багатством її проявів, до того ж не завжди контрастних. Дослідники перелічують те, що так чи інакше інтуїтивно можна віднести до публіцистики, проте це не допомагає зрозуміти її сутності. У зв'язку із цим актуальною їй доречною видеться спроба з'ясувати сутність поняття «публіцистичний текст», виявити його кваліфікаційні й диференційні характеристики.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Публіцистичний текст постійно перебуває в полі зору лінгвістів, оскільки поєднує всі різновиди усної й писемної форм мовлення: риторичної, поетичної, розмовної, репрезентує мовні новації і матеріал, що дає можливість вивчати мову на сучасному етапі. Останніми десятиліттями виокремлюємо низку лінгвістичних студій, де автори – В. Богуславська, Т. Добросонська, М. Казак, Л. Кайда, Т. Камінська, Б. Місонжников, О. Тертичний, Г. Солганик, К. Щелкунова та ін. – намагаються розмежувати поняття «текст» і «публіцистичний текст», публіцистичний текст» і «журналістський текст»; аналізують специфіку й функціонування публіцистичного тексту в системі масової комунікації, вивчають ефективність публіцистичного тексту, його мовні особливості тощо. Водночас із розвитком медіалінгвистики, медіастилістики, медіакультури та появою таких феноменів, як медіатекст, радіотекст, телетекст, журналістський текст, медіапростір, спостерігаємо певну розміттість і нечіткість у потрактуванні поняття «публіцистичний текст». Отже, необхідність визначення й окреслення меж публіцистичного тексту на сучасному етапі розвитку лінгвістики й зумовлює актуальність нашого дослідження.

Метою статті є з'ясування змісту поняття «публіцистичний текст», виявлення його кваліфікаційних і диференційних ознак.

Виклад основного матеріалу. Проаналізуємо публіцистичний текст як різновид феноменів «текст» і «медіатекст», а також як провідний елемент публіцистичної комунікації. Спочатку звернемося до поняття «текст», проте зауважимо, що сьогодні однозначного тлумачення та загальновизнаної дефініції цього багатоаспектного лінгвістичного явища немає. О. Селіванова виокремлює п'ять основних причин відсутності єдиного визначення: 1) формалізація дефініції; 2) різноплановість текстів; 3) різноманітність підходів до вивчення текстів; 4) звуження функцій тексту, його канонізація як складника комунікативного процесу; 5) абсолютизація певної категорії або кількох категорій тексту [1, с. 600–601]. Проте спробуємо звернутися до окремих формулювань поняття текст, поданих в авторитетних працях та лексикографічних джерелах. У «Словнику української мови» текст тлумачиться як: 1. *Відтворена письмово або в друкованому вигляді авторська праця, документ, пам'ятка тощо.* 2. *Зміст певного словесного твору.* 3. *Основна частина друкарського набору без коментарів, виносок, приміток, малюнків і т. ін.* 4. *Літературний чи інший твір або його уривок для читання, аналізу тощо.* 5. *Шрифт, розміром близько 8 мм* [2, с. 57]. І. Гальперін трактує текст як *витвір мовленневсотоворчого процесу, що має завершеність, об'єктивований у вигляді писемного документа, літературно оброблений згідно з типом цього документа, складається з назви (заголовка) та низки особливих одиниць (надфразових єдиностей), об'єднаних різними типами лексичного, граматичного, логічного, стилістичного зв'язку, має певну цілеспрямованість і прагматичну настанову* [3, с. 18]. У термінологічній енциклопедії О. Селіванової текст дефінується як *цілісна семіотична форма лінгвопсихоментальної діяльності мовця, концептуально та структурно інтегрована, що служить прагматичним посередником комунікації й діалогічно будована до семіотичного універсу культури* [1, с. 600]. Обсяг статті не дає можливості детально проаналізувати наведені дефініції та розглянути інші, проте, узагальнивши наявні визначення, доходимо висновку, що текст – це будь-який цілісний і завершений мовленнєвий продукт із заданою прагматичною настановою; це єдність, об'єднана комунікативною цілісністю, синтетичною завершеністю, логічним, граматичним і семантичним зв'язками.

Поняття «публіцистичний текст» і «текст» співвідносяться, як рід і вид, тобто публіцистичний текст – це текст із певним набором текстових категорій, функцій і настанов.

Водночас проміжною ланкою між текстом і публіцистичним текстом виступає медіатекст. Медіатекст – це будь-який текст, з допомогою якого здійснюється масова комунікація. Він включає паралельні, взаємозамінні феномени, як-от: масмедійний текст, журналістський текст, публіцистичний текст, телетекст, рекламний текст, PR-текст, інтернет-текст тощо [4].

Г. Солганик визначає медіатекст як різновид тексту, що належить до сфери масової інформації, який характеризується особливим типом автора (принциповий збіг творця мовлення та його суб'єкта), специфічною текстовою модальністю (відкрите мовлення, різноманіття авторського «Я»), розрахований на масову аудиторію [5, с. 15]. Зрозуміло, що будь-який публіцистичний текст є різновидом медіатексту, однак ці поняття не тотожні, оскільки публіцистичний текст не є медіатекстом в усіх його проявах (порівняйте телетекст, радіотекст, рекламний текст тощо). Деякі лінгвісти публіцистичний текст називають медіатекстом, що, на нашу думку, є припустимим, хоча не зовсім точним.

Схематично співвідношення між поняттями «текст», «медіатекст» та «публіцистичний текст» можна передати так:

Сьогодні науковці говорять про необхідність диференціації понять публіцистичний текст і журналістський текст [6; 7], які традиційно в лінгвістиці та лінгвостилістиці функціонують як взаємозамінні. Проте тільки вчені намагаються проаналізувати типи і жанри текстів за їхньою приналежністю до публіцистичних або журналістських, як одразу стає зрозумілим, що чітко розмежувати ці поняття неможливо. Публіцистика і журналістика перебувають в одній площині. Мабуть, щоб все ж таки розмежувати ці феномени, необхідно зважати не на жанри і типи, а на кваліфікаційні ознаки кожного типу текстів, знайти відмінні характеристики, наприклад, спосіб подання матеріалу, забарвлення тексту, авторське «Я» тощо. Не можемо не погодитися з позицією Л. Кайди, яка основними критеріями публіцистичного тексту вважає ставлення автора до дійсності та функції, на реалізацію яких спрямовано текст [8]. Натомість К. Щелкунова виступає проти розмежування понять «публіцистичний текст» і «журналістський текст», зазначає, що «синкретизм є природною властивістю публіцистичного тексту і таке розведення понять є зайвим термінологічним дробленням» [9, с. 76].

Серед науковців немає однотайності щодо визначення самого поняття «публіцистичний текст»: одні називають публіцистичними тексти суспільно-політичної тематики, другі – масово-політичні тексти, треті – гострополемічні твори, четверті – написані в аналітичних жанрах, виключають водночас інформаційні й художньо-політичні тексти. О. Тертичний, наприклад, до публіцистики відносить документальну публіцистику, художню публіцистику та художньо-документальну [10, с. 96]. На думку В. Ученової, публіцистичним текстом можна назвати будь-яке звернення до широкої аудиторії з метою її політичної активізації [11]. Ширшою є дефініція публіцистичного тексту, подана К. Щелкуновою: «Це звязаний знаковий комплекс, який орієнтується на взаємодію автора й масової аудиторії для обміну актуальною соціальною інформацією, уявленнями, думками та максимально актуалізує потенціал текстової динаміки» [9, с. 118].

На нашу думку, публіцистичний текст як багатоаспектне явище можна інтерпретувати, по-перше, як текст у класичному розумінні; по-друге як особливий тип тексту, відмінний від

інших (наукових, художніх тощо); по-третє, як продукт масової комунікації; по-четверте, як засіб масової комунікації.

Специфіка публіцистичного тексту як засобу масової комунікації полягає в тому, що він є **посередником** між автором й аудиторією. Отже, автор має «закласти» у публіцистичний текст весь потенціал для ефективної комунікації, оскільки іншої можливості скорегувати взаємодію автор ↔ аудиторія не буде (передусім це стосується друкованих засобів масової інформації (далі – ЗМІ)). Публіцистичному тексту притаманні опосередковане спілкування й особливий характер зворотного зв'язку. Зворотний зв'язок автор ↔ читач відтермінований у часі й просторі, обмежений, мінімізований, часом взагалі відсутній

Також варто зауважити, що публіцистичний текст – це часто **колективний витвір**: його створює автор, редактор, він розміщується поруч з іншими текстами, які певним чином впливають на зміст і сприйняття інформації, поданій у конкретному публіцистичному тексті.

Зважаючи на викладене вище, можна говорити про таку особливість публіцистичного тексту, як **масовість**: читач публіцистичного тексту – масова аудиторія, аудиторія анонімна, розосереджена в часі і просторі, а сам публіцистичний текст часто є «колективним продуктом», «текстом команди, а не окремої людини», навіть якщо під текстом стоїть ім'я автора: «команда під керівництвом п. Н стає аналогом класичного розумінні поняття «автор» [12, с. 103].

Сучасний публіцистичний текст – це текст **полікодовий**. Полемічність сприйняття публіцистичного тексту стала причиною ускладнення його структури, включення до нього елементів різних семіотичних систем. У створенні маніпулятивного тексту, яким є текст публіцистичний, важливою є не тільки інформація, а й спосіб передачі цієї інформації. Так, з'явився так званий креолізований текст. Креолізованими називають тексти, для створення яких «поряд із вербалними використовують іконічні засоби, а також засоби інших семіотичних кодів (шрифт, колір тощо)» [13, с. 2]. Зазначимо, що на позначення таких текстів, крім «креалізований», вживають терміни «полікодовий», «ізозворбальний» та інші. Ми зупинимося на варіанті «полікодовий».

Сучасні полікодові публіцистичні тексти мають певне графічне (шрифтове) оформлення, ілюстрації, що супроводжують вербалний текст. Особливе графічне оформлення найчастіше репрезентується в назвах і заголовках, пор.: **АБОНПЛАТА, або несплати** (УМ. № 83, 3–4 серпня 2108 р.); **Червневі поГРОЗИ. Україну накриє потужний циклон зі зливами, градом і штормовим вітром** (УМ. № 62, 12 червня 2108 р.). Крім того, сам текст може «роздавлятися» ілюстраціями, фото, схемами, знаками, а також коментарями, зауваженнями, підзаголовками, представленими іншим шрифтом, кольором тощо. Наприклад, у газеті «Вечірній Київ» текст про сезонні небезпеки репрезентує цілий арсенал медійних засобів: великим жирним шрифтом подано назву, жирний, але меншого розміру шрифт має заголов-

Сезонні небезпеки

Тетяна КІЯТКОВСЬКА

Протягом року ми з нетерпінням чекаємо на літо, зачуваючи, що ця благодатна пора не буде обдарована неприміреними сюрпризами. І часто-часто відміноно у розлач, коли треба, напівки, швидко діяти, ратуючи власно або чиось життя.

► ОМАЛНІВА ПАСТУХИ СОНЯ

Спекотні дні (а, якщо вірити прогнозам синоптиків, найбільшим часом ми неодмінно зустрінемося із аномально високою температурою, до 30 градусів і більше), приводять до проблем зі здоров'ям. Наприклад, якщо на сонці відчути перші головоломи, можна отримати сонечний удар. Його симптоми – головний біль, нудота, затяжна слабкість, іноді підвищена температура і навіть судомі. Спеціальні радти в таких випадках вимагають цінкове дистилля допомогти відійти від проблеми. Компрес, лягти на м'яку поверхню і косити 15-20 хвилин під водою або теплій земелій чай. Якщо подніна при вас втратила свідомість, слід впевнитися, що вона дихає, при потребі пробити їй штучне дишання. Потім післямісні постачання до організму можуть викликати позади на ліхак, пристосування під колінами валик з одеї, а на голові – холодний компрес. У разі, якщо хварій не приходить до здатності, викликати «швидку».

Не всі знають, що у спеку збільшується вірогідність не лише сонечного, але і інших ударів, або перегріву. А, мік тим, він не виключений, навіть якщо ви, перебуваючи тривалий час на сонці, ретельно захищали голову від пекучих променів. До речі, тепловий удар можна отримати в результаті перегріву в сіні відсутніми наявностями душогубими. Симптоми перегріву також, як при сонечному ударі:

Лікрайорід:
відійти від сонця
незадовільну воду
унішкітати солодах
зазубинних напоїв, вони
не вимірюють спрагу

Не слід забувати, що безкомпромітно перебування на сонці може привести до дуже негативних наслідків. Наприклад, сильна засмага прикордоне стірими шариками, руночими у ній пружні тканинами. Найбільшою небезпекою є утворення ракових пухлини. З них найбільш ризикові – рак шкіри. В Україні, за даними Національного кансер-реєстру України, широку реєструється понад 20 тисяч нових

адже вода – чудовий провідник струму. Тому мешканці подалі від річки чи ставка: удар блискавки поширяється навколо водойми в радіусі 100 метрів.

Наївніше перебування в річці – плавання. Іноді злива застала вас у місці, заїздіть до крамниці, під'ядіте кафе. Ховаючись від дощу під деревами, не забувайте, що блискавка найчастіше вражає в наївніці із

небезпекою трапилося із кімнатами поблизу – негайно викинуло «швидку». Адже головна небезпека удару блискавкою – ураження серця від значного порушення його ритму – аж до зупинки. Якщо ви відчуєте, що відійшли від берега, спробуйте піти назад до півострова, при потребі зробити йому штучну вентиляцію легень, непримірно масаж серця, розійтися все тільки і кінчиками, на-поїті гарячим чаєм.

Киян, мовляв, змії вже у місті і нападають на дітей. Насправді, укус змії – явце рідкісне. По-перше, рідкісні змії вже давно відсутні в теплий період року і ніколи не нападають на людину першими. Можна додати, що більшість змій в Україні не отруйні, і взагалі від укусів щоє плаузин смерті в наших краях практично не буває.

! Якщо ви відчуєте, що ви потрапили, і годівка таки викинула вас із вішою компанії, постраждалою необхідно заспокоїти і спробувати відсмоктати отрут. Ноктюрні це зробить, заморозивши горлою чи рукою язик. Якщо ви відчуєте, що ви потрапили відомою язиком, а осьни й отрут. Можна висмоктати отрут і потом, але при умові, що у рятівника немає корису зубів, тріщин і пошкоджень язика та губ. При щоєвідмінно спробуйте відромкнути рідину і промивати пот водором.

Лікарі не радять утасківати вінджах накладати дітиту на кінчику, це може привести до її смертіння і гангрени. Не зможете і алкоголь відмінити? Тоді відмініть отрут з хрою по всому тілу. Не можна притаплювати місце укусу розпеченим залізом, сірниками, порошком марганцю тощо – це ще більше пошикудує тканину тіла. Краще змакте ранку спиртом, горіхом, одеколоном і покладіть зерно кипчастого компресу.

І звичайно ж, потерпілого необхідно винайшвидше додрати до лікарів.

► ОБРЕЖНО, ШАУРМА!

Харчування отруєнням також дозволяється. Але відмінно, якщо відмінно зберігання продукта і стиск різко згорнується. Іде з влучними наметами, де інікак не охолоджують і не стежать за санітарним станом (за сумісною статистикою, перше місце тут поєднання горіховою шаурмою, м'ясом і мікро-індією, що діє від бірга з дією на пісочин і на пляж). Всіх факторів цілком достатньо для отруєння, але, до

вок, великими жирним літерами написано підзаголовки, біля кожного, зважаючи на важливість інформації, розміщено певний графічний знак: стрілка або знак оклику, а в центрі тексту автор розмістив яскраво-наочну схему-пораду, як рятуватися від спеки.

Сучасний публіцистичний текст – це текст «конвеєрного типу», подана в ньому інформація одноразова і невідтворювана, актуальні «тут» і «зараз». Інформація в сучасному світі дуже швидко «старіє», «строк життя новини корелює з періодичністю ЗМІ і новий номер змушує забути про попередній» [14, с. 12]. Це текст сьогоднішнього дня, він існує в контексті поточних подій, на відміну від, наприклад, художнього тексту, який має позаситутивну цінність. Цим публіцистичний текст відрізняється від універсального поняття тексту.

Публіцистичний текст сьогодні – це текст персоніфікований, де аудиторії цікавий сам автор і його позиція. Спостерігаємо активну зміну стратегії авторського написання, що дозволяє включити до тексту нові позатекстові зв'язки і розширити тим самим можливості його прочитання.

Публіцистичний текст потребує наявності спільноти «культурної бази» в автора і читача для розшифрування кодів тексту. Наприклад, пересічний українець загалом розуміє, про що йдеться в публікації під назвою «За пряником і самоваром», розміщеною в газеті «Україна молода»: так чи інакше про Росію, переїзд на територію Росії українських громадян, прийняття російського громадянства тощо. Сучасний публіцистичний текст характеризується інтертекстуальністю, коли автор, замість слова, що заміщує предмет або ситуацію, бере з культурного словника вже оформлену мовленнєву модель – цитату, оригінальну або трансформовану. Але це, знову повторюємо,

потребує підготовленого читача, здатного зрозуміти глибинний зміст тексту, читача, що має спільні з автором базові знання [15, с. 95].

Останнім часом говорять про **формат** видання [14, с. 14], формат ЗМІ. Очевидно, що із цим поняттям пов'язаний і публіцистичний текст, оскільки формат видання (редакційна політика) визначає формат текстів, що публікуються в цьому виданні. Отже, можемо говорити про **форматність** публіцистичного тексту.

Особливістю сучасного публіцистичного тексту К. Щелкунова називає його «дворівневу структуру, що складається зі статичного та динамічного рівнів. Статика тексту проявляється у формі функційно-змістового ядра. Динаміка полягає у відкритості тексту до взаємодії як з учасниками комунікативного процесу («авторський» і «читацький» шари), так і із «зовнішніми» об'єктами – контекстом і іншими текстами («контекстуальний» та «інтертекстуальний» шари)» [9, с. 35].

Сучасний публіцистичний текст **полістилістичний**, він вийшов за межі книжних стилів, активно взаємодіє з розмовним, діловим мовленням, рекламними й ораторськими текстами. Використання мовних засобів, різних за стильовою належністю та нормативним статусом, зумовлене «різномірністю» масової аудиторії. Таке «багатоголося», що виявляється в поєднанні лексики з різних культурно-мовленнєвих сфер, дає можливість привернути увагу аудиторії, спрямувати її на речі, важливі для автора тексту. Наприклад: *Але ні, найзатяжіші вороги чиновника різного масштабу не пофіксити*, які пройдуть повз злочин, не допоможуть людині, спостерігатимуть за неподобством, а активні й тому незручні люди (Український тиждень. № 32 від 9 серпня 2018 р.); *Окупанти «нафарширу-*

вали» передову важким озброєнням (Україна молода. № 85 від 8 серпня 2018 р.).

Особливістю публіцистичного тексту є наявність прихованої оцінності. Якщо ретельно відмежувати коментар від звичайного повідомлення, то й повідомлення обирається автором, розміщується певним чином поміж інших текстів, отже, несе імпліцитне судження, авторська модальності – невід'ємна ознака публіцистичного тексту.

Висновки. Отже, сучасний публіцистичний текст – це трансформований текст, який можна інтерпретувати як різновид класичного тексту, як вид медіатексту, як продукт масової комунікації і як засіб масової комунікації. До кваліфікаційно-диференційних ознак сучасного публіцистичного тексту належать: 1) друкована фіксація; 2) актуалізація через ЗМІ; 3) масовість; 4) полікодовість; 5) форматність; 6) полістилістичність; 7) одноразовість; 8) авторська модальності; 9) спрямованість на відображення сьогодення; 10) призначення для масової аудиторії; 10) відносна автономність в межах масовокомунікативного процесу, ізольованість від безпосередньої взаємодії; 11) інтертекстуальність. Сучасне суспільство сприяє подальшій трансформації публіцистичного тексту, зміні його ролі і функцій, тому перспективним здається вивчення засобів взаємодії автора тексту з масовою аудиторією через формат публіцистичного тексту, від чого залежить ефективність конкретного комунікативного акту та перспективи публіцистичної комунікації загалом.

Література:

1. Селіванова О. Сучасна лінгвістика: термінологічна енциклопедія. Полтава: Довкілля-К., 2006. 716 с.
2. Словник української мови: в 11 т. Т. 10. 1979. С. 57.
3. Гальперин И. Текст как объект лингвистического исследования. 4 изд., стереотипное. М : КомКнига, 2006. 144 с.
4. Казак М. Специфика современного медиатекста. URL: <http://www.discourseanalysis.org/ada6/st42.shtml>.
5. Солганик Г. К определению понятий «текст» и «медиатекст». Вестн. Моск. ун-та. Сер. 10 «Журналистика». 2005. № 2. С. 7–16.
6. Полонский А., Гречихин М. Публицистика: особый вид словесного творчества в пространстве массовых коммуникаций. Вестник Белгородского университета потребительской кооперации. Вып. 4. 2006. URL: <https://core.ac.uk/download/pdf/151227651.pdf>.
7. Кайда Л. Ефективность публицистического текста. М: МГУ, 1989. 184 с.
8. Кайда Л. Композиционная поэтика публицистики. М.: Флинта, 2006. 144 с.
9. Щелкунова Е. Публицистический текст в системе массовой коммуникации: Специфика и функционирование: учебн. пособие. Воронеж: Родная речь, 2004. 194 с.
10. Тертычный А. Публицистика в современных российских СМИ: рефлексия и практика. Вестник РУДН. Серия «Литературоведение. Журналистика». Вып. 23. 2018. С. 95–102.
11. Ученова В. Основные направления разработки теории публицистики: учебно-методическое пособие. М.: Издательство МГУ, 1978. 69 с.
12. Артамонова Ю., Кузнецов В. Герменевтический аспект языка СМИ. Язык средств массовой информации: учебное пособие для вузов / под ред. М. Володиной. М.: Академический проект «Альма Матер», 2008. С. 99–117.
13. Бернацкая А. К проблеме «креолизации» текста: история и современное состояние. Речевое общение. Специализированный вестник. Вып. 3 (11). Красноярск: Красноярский университет, 2000. С. 104–110.
14. Современный медиатекст: учебное пособие / отв. ред. Н. Кузьмина. Омск, 2011. 414 с.
15. Сметанина С. Медиатекст в системе культуры (динамические процессы в языке и стиле журналистики конца XX в.). СПб.: Изд-во В.А. Михайлова, 2002. 383 с.

Щепка О. А. Современный публицистический текст: квалификационные и дифференциальные признаки

Аннотация. В статье определен статус публицистического текста в современной текстосистеме как продукта массовой коммуникации, представлены квалификационные характеристики текстов современной украинской публицистики, выявлены дифференциальные признаки, рассмотрены трансформационные появления в текстах средств массовой информации, очерчены перспективы дальнейшей эффективной коммуникации посредством публицистических текстов.

Ключевые слова: публицистический текст, медиатекст, поликодовость, полистилистичность, форматность.

Schepka O. Modern publicistic text: qualificational and differential signs

Summary. The article defines the status of a publicistic text in the modern text system as a product of mass communication, also the qualifying characteristics of the texts of modern Ukrainian journalism are presented, differential signs are identified, the transformational appearances in the texts of the mass media are examined, the prospects for further effective communication through journalistic texts are outlined.

Key words: journalistic text, media text, polycode, poly-stylistic, formality.